

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

A hazai szükségletet teljes választékában ki kell elégíteni, és ennek érdekében az iparnak olyan kapcsolati rendszert kell létrehoznia, amely a feldolgozott termékeknek a fogyasztóhoz való eljuttatását a lehető legkisebb költséggel, folyamatos jelleggel biztosítja.

A konzerviparnak műszaki fejlesztésben azokkal a világcégekkel kell felvennie a versenyt, amelyek a világ exportár-színvonalát meghatározzák és termékszínvonalát fémjelzik.

A kereskedelemnek biztosítania kell a forgalom leggazdaságosabb, legkisebb költséggráfodítással való bonyolítását, a belső és külső piacokon egyaránt. A nagykereskedelmi, továbbá az önálló, illetve az a metá rendszerrel bonyolító külkereskedelmi vállalatoknak akkor van létjogosultságuk, ha ezt a feladatot hatékonyabban oldják meg, amint az nélkülük lehetséges lenne. Erre megvan a lehetőségük; kereskedelmi kapcsolatokban széles hálózatuk, a bonyolításban részt vevő embereik hozzáértése, a vállalatok ebből fakadó személyi és anyagi felkészültsége lehetővé teszi ezt a hatékony forgalmazást. Ha azonban vállalati érdekeiket szembehelyezik az egész vertikum közös érdekeivel, úgy szerepük válik kétségessé, és velük párhuzamosan vagy nélkülük a bonyolítás hatékonyságát a közös érdekek figyelembevételével mindenképpen növelni kell.

Véleményem szerint a vertikumon belül korszerűek azok a kapcsolatok, amelyek a közös érdekekre épülve az anyagi érdekelttség helyes rendszerén alapulnak. Ilyenek: a többéves szerződések, az előfeldolgozási tevékenység, a nyersanyag objektív minősítési módszerekkel való átadása-átvétele, a FÜSZÉRT-vállalatok és a konzervgyárak között kialakult szoros kapcsolat, a külkereskedelmi vállalatok és a konzervipar a metá rendszerű vállalkozása stb.

A jövő fejlődése természetesen újabb együttműködési lehetőségeket is feltárhat és az eddigiek közül megnövelheti egyiknek-másiknak a súlyát, de annak mindenképpen egyértelműnek kell lennie a zöldség-gyümölcs-termelés egész vertikumában, hogy *érdekeink közösek, hogy a távlati érdekeink a meghatározóak és kapcsolatainkat ezen alapon kell továbbfejleszteni.*

LAKATOS SÁNDOR

KA MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐVÁLLALATOK KÖZVETLEN
ÉRTÉKESÍTŐ TEVÉKENYSÉGE X

Erdei Ferenc akadémikus vitaindító előadásának összefoglalójában a felsorolt lehetőségek és feladatok között a termelővállalatok közvetlen értékesítő tevékenységének továbbfejlesztését is említette. Ismertette e tevékenység feltételeit, amelyekkel szó szerint egyet lehet érteni.

Én úgy értelmezem, hogy a közvetlen áruértékesítési tevékenység fogalmkörébe soroljuk mind a nagyfogyasztói, mind a lakosság felé történő értékesítés minden formáját. E kérdéssel kapcsolatban kívánok néhány gondolatot felvetni.

Ismeretes körülmény, hogy a nagyüzemeknek e tevékenységre való törekvése, vagy maga e tevékenység körül többéves vita folyt. A vita hol hevesebb, hol mérsékeltabb formában végigkísérte a termelészövetkezeti mozgalom két évtizedét. Végül is a vitát a termelészövetkezeti törvény alkotói mind a törvényben, mind a végrehajtási utasításban igen precízen és egyértelmű meghatározásokkal igyekeztek lezárni. Azért fogalmazom, hogy „igyekeztek”, mert megítélésem szerint sem agrárpolitikai, sem kereskedelemszervezési, sem lakosságellátási, sem üzemszervezési, sem élelmiszergazdasági vonatkozásban e tevékenység ma sincs megnyugtató módon rendezve.

A közvetlen értékesítés eddigi eredményei

Ismeretes, hogy a közvetlen értékesítés korábban nem egy elismert, hanem hosszabb ideig inkább „megtúrt” tevékenység volt. Elsőként a földművelésügyi miniszter 11/1961. sz. rendelete legalizálta a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezését követően, amikor a termelőüzemek és a felvásárlószervek közötti kapcsolat — ez utóbbiak monopolhelyzetének következményeképpen — kezdett tarthatatlanná válni, és mint az útkeresés egyik megnyilvánulása, a szövetkezeti közvetlen értékesítés erőteljesebben bontakozott ki Budapesten és az ország nagyobb városaiban. Ilyen vonatkozásban az 1961. évet veszem bázisévként figyelembe, ugyanis az átszervezést követően a városokba irányuló közvetlen termelői felhozatal ebben az évben süllyedt a legalacsonyabb pontra, és az állami, szövetkezeti kereskedelem áruforgalma volumenében ekkor érte el a tetőfokát. Ez Budapest vonatkozásában jelentkezett erőteljesebben.

Amikor a kormányzat által nyújtott segítségek az akadályozó tényezőket egyre csökkentették, felfelé ívelés indult meg. A bázisévhez mérten: 1963-ban 50%-kal, 1966-ban több mint 100%-kal, 1967-ben pedig 185%-kal, azaz az 1961. évinek majdnem háromszorosára emelkedett a termelészövetkezetek által közvetlenül forgalomba hozott áruvolumen. (Meg kell jegyezni, hogy itt kizárólag az állami monopolekkek határán kívül eső termékekről van szó, mint baromfi, tojás, burgonya, zöldség, gyümölcs, hüvelyes stb.)

A növekvő szabadpiaci termékforgalmazással egyidőben mind országos, mind budapesti vonatkozásban szaporodtak az állandó jellegű termelészövetkezeti boltok. Számuk az 1968. évben Budapesten 240, az országban pedig 1800-ra tehető.

Az 1967. évben, a gazdaságirányítás új rendszerének bevezetését célzó párthatározatot követően és az új gazdasági mechanizmus beindulásával kapcsolatos kormányintézkedések nyomán, valóságos ugrásszerű emelkedés jelentkezett. Termelészövetkezeti vezetők egész sora ostromolta a tanácsi szakigazgatási szerveket az értékesítési élettér biztosítása végett.

Itt döntő szerepe volt a termelészövetkezeti törvénynek és annak végrehajtási utasításának, valamint a termékforgalmazást és rendjét meghatározó 1020-as kormányhatározatnak.

Mi, akik rendszeresen mérjük, elemezzük az egyes szektorok és a keres-

kedelmi szakágazatok minden mozzanatát, megelégedéssel regisztráltuk, hogy a közvetlen termelői felhozatal az említett termékekből azonos szintet ért el, mint az állami és szövetkezeti kereskedelem, beleértve az üzemeltetést, a vendéglátóipart és a bolthálózatot, s ezen kereskedelmi vállalatok piaci boltegységeit együttesen.

Az 1968. év, az új gazdasági mechanizmus első próbaesztendeje e tekintetben is újabb változásokat, eredményeket hozott. A mezőgazdasági üzemek közvetlen szabadpiaci értékesítése Budapesten, az ipari jellegű és néhány nagyobb városban igen jelentős lett. A fővárosban a termelői felhozatalnak több mint a fele termelőszövetkezetektől származott. Borsod, Fejér és Veszprém megye városaiiban, továbbá Tatabányán, Nagykanizsán, Szombathelyen a termelőszövetkezetek részesedési aránya 50% körül mozog. Az összes vidéki városokat figyelembe véve, a baromfi, a burgonya, a zöldség tekintetében a részesedési arány 44—46%.

A városokba, beleértve Budapestet is, a termelőszövetkezetek 1968-ban

822 vagon baromfit,
468 vagon tojást,
4270 vagon burgonyát,
5600 vagon zöldséget,
3560 vagon gyümölcsöt,

összesen 14 738 vagon árut szállítottak, 1 milliárd 100 millió forint forgalmat bonyolítottak le (ebből Budapest 700, vidék 400 millió Ft).

Hogy egyetlen terméknél, a baromfinál érzékeltessem a részesedés nagyságát, a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a szövetkezeti nagyüzemek az 1968. évben az állami vállalatoknak belföldi és exportértékesítésre 5500 vagon pcesenyecsirkét adtak át, s emellett 822 vagon árut közvetlenül a lakosságnak értékesítettek. Tehát az évi összes termelésüknek 13%-át közvetlenül a fogyasztóknak adták el.

Az új *ármechanizmus* 1968. január 1-ével lépett életbe. Az év első hónapjaiban erősen tartotta magát az a nézet, hogy az árak szabaddá tétele és a termékforgalmazásban kibontakozott új konstrukció gyors áremelkedést fog eredményezni. E tekintetben különösen idegesítően hatott az év során jelentkező kedvezőtlen időjárás. Végül is azonban az év lezárásával, amikor az ellátásban közreműködött egyes szektorok és kereskedelmi szakágazatok forgalmát és az egyes cikkek (cikkesoportok) átlagárait kimunkáltuk, az 1968. év árszínvonala, az előző esztendőhöz mérten, a következőképpen alakult:

	Szabadpiaci árak indexe (1967 = 100,0)	Szocialista kereskedelmi
Baromfi	99,5	92,5
Tojás	96,9	99,5
Burgonya	121,4	109,2
Zöldség	119,0	119,0
Friss gyümölcs	99,0	98,0

A 70 vidéki város szabadpiaci forgalmának ártendenciája hasonló, azzal a különbséggel, hogy az ellátatlanabb vagy iparibb jellegű városokban és ipartelepeken magasabb, Békés, Csongrád, Bács-Kiskun megye városai-ban, valamint Hatvanban, Nyíregyházán — ahol a vásárlóerő gyengébb és az önellátás nagyobb — az átlagárak alacsonyabbak.

Az év lezártaival azt a következtetést vontuk le, hogy pl. Budapest vonatkozásában a *szabadpiac* — tekintettel az említett termékgazdálkodásban elfoglalt együttesen mintegy 50%-os részesedési arányára — *már nem tekintendő csupán „városi ellátást kiegészítő” tevékenységnek*, hanem egyes árucikk-csoportok tekintetében a 2 milliós lakosság ellátásának egyik *alapvető forrása*.

A közvetlen értékesítés problémái

A vázolt pozitív irányú tendenciák mellett a közvetlen értékesítési tevékenység sok negatívumot is tartalmaz. Hadd említsek néhányat:

1. Több termelőszövetkezeti vezető nem eléggé alaposan átgondolva, árualap nélkül, városokban boltok létesítésére szánja el magát. Rövid, néhány hónapos tevékenység után árusítóhelyét eladja vagy átadja más vállalkozónak (240 termelőszövetkezeti üzlet az elmúlt öt év alatt legalább egyszer gazdát cserélt).

2. A nagymérvű áruforgalom, amelyet a termelőszövetkezetek a közvetlen értékesítés formájában bonyolítottak le, többnyire a legkezdetlege-sebb technikai felkészültséggel történt (szállítóeszköz, szállító- és tároló-edény, göngyöleg, raktár, berendezés hiánya stb.).

3. Mind az állandó jellegű boltok üzemeltetésénél, mind az egyes intézményekkel, közületekkel történt szállítási megállapodásoknál szakértelem hiánya és gyakran lelkiismeretlenség tapasztalható.

4. Az utóbbi időben gyakori jelenség, hogy az árudával rendelkező, de áruhiánnyal küzködő szövetkezetek a bolt fenntartásához szükséges áru-fedezetük jelentős részét a szabadpiacon, a nagybani piacon szerzik be. Különösen gyakran előfordul ez a közületek, intézmények, ezen belül a kórházak felé történő szállítási vállalkozásoknál. Tapasztalható, hogy hiányzik a piaci szükséglet körülményeinek a kielégítésére való tartós képesség s az olyan piacszervező munka, ami gazdaságosabb és hatékonyabb, mint a kereskedelmi vállalatoké. Hiányzik továbbá a vállalt szállítási kötelezettség szolid fedezete, amit Erdei elvtárs mint a „termelővállalatok közvetlen értékesítő tevékenysége előfeltételét” helyesen határozott meg. Itt valóban gyakori a kudarera ítélt vállalkozás, mert az üzemek, kórházak étrendjéhez szükséges folyamatos alapanyag szállítására termelőszövetke-zeteink — a jelenlegi szervezettségi szinten — nem képesek, legalábbis kevés az erre alkalmas szövetkezet.

A felsorolt negatívumok ellenére mégis az a határozott megállapításunk, hogy a termelőüzemek közvetlen értékesítő tevékenységét segíteni és fejleszteni kell, ugyanis sem Budapest, sem az ország egyetlen városa e komoly áru-volument nem nélkülözheti. Az ily módon közvetlenül forgalomba hozott

termékfélék egy részénél az állami és szövetkezeti vállalatok áruforgalmukat bizonyos vállalati ökonómiai megfontolások miatt nem növelik. Vonatkozik ez különösen a zöldségfélékre. A hazánkban végbemenő, elég gyors ütemű urbanizáció következtében viszont az ellátásra szoruló lakosság száma egyre nő. Különösen vonatkozik ez Budapestre, ahol a két millió fővárosi lakos ellátása mellett az agglomerációs gyűrűbe települők már lassan $\frac{1}{4}$ millió főt számláló népességének ellátási gondjai is jelentkeznek.

Kilátások, tennivalók

Távoli perspektívába elfogadható az a megállapítás, hogy a munkaidő csökkentésével, az üzemi és vendéglátóipari étkeztetés fejlesztésével változnak az emberek étrendi szokásai. Én azonban ezt a változást nagyon távoli perspektívának tartom. Pillanatnyilag az a helyzet, hogy az 5 napos munkahét bevezetésével bizonyos lendületet vett az otthoni főzés, ami érthető, mivel ez az étkezési forma egyelőre gazdaságosabb. Egyébként is az 1968. évi áruforgalom összesítőjéből kitűnik, hogy az üzemi étkeztetéshez és vendéglátóipari ellátáshoz felvásárolt alapanyagmennyiség az 1967. évihez mérten csökkent. Az emberek egy tekintélyes része egyelőre ragaszkodik a hagyományos étrendi szokásokhoz. Csak példaképp említem, hogy Budapest 53 élelmiszeripacán a húsvét előtti héten 1,2–1,4 millió fős forgalommal számolunk.

A lakosság ilyen irányú érdeklődése nem csökken tehát, és ma már a szocialista kereskedelmet kiegészítő, batyuzó paraszti felhozatalra túlzottan nem lehet építeni, annál inkább sem, mert a mezőgazdaság szocialista átszervezését követő években — az 1961. évhez mérten 1968-ig — a piacot látogatók száma 400 000-rel csökkent. Ezt az úrt mindenképpen a nagyüzemeknek kell betölteniük a közvetlen áruértékesítés mainál jobb és gazdaságosabb megoldásával.

Több év távlatából azt tapasztaltam, hogy a belkereskedelem nem tekinti magáénak e kérdést.

Egyes városok tanácsai szervei sem igyekeznek a szükséges segítséget az üzemek értékesítő tevékenységéhez megadni.

Én e tevékenység további formálását — mint az élelmiszergazdaság egyik ágazatát vagy egyik végpólusát — beilleszthetőnek tartom a tárgyalt vertikális kooperációs folyamatok láncolatába. *Mire gondolok?* A termelőszövetkezeti törvény adta lehetőséget kihasználva születőben vannak nemcsak a termelés, hanem az értékesítés területén különböző kooperációk, mint amilyen az EGE, a TÁV, a TÁSZI stb. vagy a MÉK-ek és a termelőszövetkezetek újszerű kapcsolata.

Különböző modelleket kell kimunkálni ezeknek a laza formájú kooperációknak szakszerűbb, áttekinthetőbb, megbízhatóbb működéséhez. Én itt látnám helyén ezt a ma még *labilis alapon nyugvó*, de jelentőségében *egyre növekvő tevékenységet*. Célszerűnek tartanám, ha az Agrárgazdasági Kutató Intézet és a Szövetkezeti Kutató Intézet behatóbban foglalkozna e kérdéssel.